

Ze zijn onvoorspelbaar, hebben een gigantische impact en achteraf proberen we ze vaak te verklaren. Wat maar ternauwernood lukt. In de theorie heten ze zwarte zwanen, in de praktijk zijn het onwaarschijnlijke gebeurtenissen met grote gevolgen. Met een pandemie als voorlopig wereldomspannend dieptepunt, waarvan het einde nog lang niet in zicht is. In gesprek met Jan de Dood over chaos, complexiteit en de veerkracht van de mens.

DOOR: JOSÉ URSEM-KUILBOER EN WILLEMEN VELDMAN-MARSMAN

De eeuw van de zwarte zwanen

LEVEN IN TIJDEN VAN ONZEKERHEID

De moderne samenleving smelt en wordt vloeibaar, schrijft de Brits-Poolse socioloog en filosoof Zygmunt Bauman al in 2000 in het boek 'Vloeibare tijden'. Een even doorwrochte als ontwrichtende analyse over het leven in deze eeuw van onzekerheid, die dan nog moet beginnen. Een paar jaar later verschijnt de internationale bestseller 'De zwarte zwaan' van Nassim Nicholas Taleb. Over de impact van hoogst onwaarschijnlijke, totaal onvoorspelbare gebeur-

tenissen waarvan mensen denken 'dat overkomt ons niet'. Zoals eerder de kredietcrisis, het omvallen van banken, de eurocrisis en nu dus de pandemie. Ook achteraf valt nauwelijks te verklaren waardoor zwarte zwanen worden veroorzaakt. Voor Jan de Dood – ooit hoofd Risicomanagement Private Banking bij Rabobank, tegenwoordig onafhankelijk strategisch adviseur – zijn zwarte zwanen signalen dat de druk op de systemen die de mensheid heeft bedacht, ontwikkeld en gecultiveerd om het leven en de wereld te reguleren, zo sterk toeneemt dat ze wel eens op

het punt van breken zouden kunnen staan. "We overschatten onszelf als we denken dat we deze ontwikkelingen kunnen tegenhouden", zegt hij hierover. En ook: "Of we nou willen of niet, we krijgen de komende jaren te maken met nog veel meer zwarte zwanen." Of zoals Bauman schreef: "Verandering is de enige constante en onzekerheid de enige zekerheid." De Dood, opgewekt: "Het land van leuk is ter ziele." In het land van leuk – hij schreef er ooit een vlammend betoog over – doen mensen alleen leuke dingen en is de overheid verantwoordelijk voor de tegenvallers

in het leven. Althans in dit deel van de wereld. “Het mooie van deze tijd is”, zegt hij, “dat we onze verantwoordelijkheden weer terugkrijgen. Dat kun je zien als een last, maar het stelt ons ook in de gelegenheid om ons eigen leven, de samenleving en de systemen die we nodig hebben veel duurzamer en robuuster vorm te geven dan nu het geval is.”

Grote bewegingen

Verandering dus, als enige constante in het bestaan. Voor wie alles graag bij het oude houdt een horrorscenario. “Wen er maar aan”, zegt De Dood. “Want de komende decennia blijft de wereld turbulent en in beweging, want het systeem wil veranderen, en dat kan geen mens tegenhouden.” En ja, daar krijgen we allemaal mee te maken, ongeacht leeftijd, afkomst en opleiding.

Dat er veelomvattende en complexe veranderingen gaande zijn, is te zien aan een aantal grote bewegingen die het leven vandaag de dag sterk beïnvloeden. Ook op de kleine schaal van buurt, dorp of stad. Een van de meest manifeste bewegingen van dit moment is de deglobalisering. Het vrije verkeer van mensen, goederen en kapitaal over de wereld staat onder grote druk. Daar liggen verschillende oorzaken en motieven aan ten grondslag. Politiek gezien is het vooral protectie van land, geld, goederen, handel en gewoontes.

“Het land van leuk is ter ziele”

Hoe zie jij de toekomst?

Dit artikel gaat over de toekomst. Ongewis, onvoorspelbaar en hoogst interessant. Want de keuzes van vandaag bepalen voor een groot deel de wereld van morgen. Hoe zie jij de toekomst? Welke ontwikkelingen zijn daarin volgens jou cruciaal en wat vraagt dit van ieder van ons op individueel niveau? Stuur je reactie naar zwartezwanen@vgrabobank.nl. Je reactie wordt onder het artikel geplaatst op de website van VG-Rabobank.

Vanuit de optiek van een groeiend aantal mensen ook het inzicht dat de prijs van globalisering ongekend hoog is. De pandemie met alle gevolgen van dien heeft dat inzicht versterkt. Of dat op korte termijn leidt tot minder vliegen, minder reizen en het afschaffen van goedkope productie onder vaak barre omstandigheden elders, is overigens nog zeer de vraag. De Dood: “De mens is een langzaam wezen dat tijd nodig heeft om ergens aan te wennen en een hekel heeft aan veranderingen.”

Jong versus oud

Dichter bij huis, maar minstens zo belangrijk als de deglobalisering, zijn de demografische ontwikkelingen. Volgens De Dood verdienen deze meer aandacht dan ze nu krijgen. “Het aantal ouderen neemt toe, terwijl het aantal mensen dat actief bijdraagt aan het arbeidsproces en betaalt voor de oudere generaties, juist afneemt. Dat schuurt en leidt tot scheve verhoudingen en uiteindelijk onbegrip tussen oud en jong.” En dan zijn er nog de wereldwijde

megaschulden waarmee de mensheid zichzelf heeft opgezadeld en die linksom of rechtsom ooit een keer terugbetaald zullen moeten worden. De Dood: “De afgelopen jaren hebben centrale banken en overheden bij iedere grote gebeurtenis met verreikende gevolgen, de pijn weten te verzachten. Dat houdt een keer op en dan zullen we toch echt zelf met die pijn moeten zien te dealen.”

Astronomische bedragen

Het klappen van de internetbubbel in 2001 was aanleiding de rente te verlagen. Vanaf dat moment is jarenlang een immense hoeveelheid geld in de systemen gepompt, daalde de rente verder tot op en net onder het nulpunt, kwam de coronacrisis en steekt de overheid onverminderd astronomische bedragen in allerlei systemen om te voorkomen dat ze krakend vastlopen. Met als belangrijk neveneffect – letterlijk voelbaar voor nagenoeg iedereen – dat alle sociale contracten tussen overheid en burgers onder druk staan en er weinig anders opzit dan daarover opnieuw te onderhandelen. Want hoe je het ook wendt of keert, onder aan de streep betaalt iedere inwoner van een land mee aan de enorme schuldenlast. En dat heeft weer gevolgen voor de samenleving als geheel. Want sociale contracten gaan over alle levensdomeinen waar de overheid een inbreng in heeft. Pensioenaanspraken, werkloosheidsuitkeringen, de zorg, het onderwijs, de infrastructuur, woningbouw, de productie van voedsel en de lantaarnpalen die moeten branden. De Dood: “Er wordt vaak gezegd dat het niet zo kan zijn dat de gewone man opdraait voor al die schulden. Maar wie is dan de ongewone man? Die bestaat helemaal niet.”

Een even doorwrochte als ontwrichtende analyse

Duurzaam

Het is de vraag of de keuzes van nu straks duurzaam en bewust zijn. Tevens is het de vraag wat ieder van ons opsteekt van de oorzaken en gevolgen van de pandemie, waarvan het einde voorlopig nog niet in zicht is. Terug naar het utopisch ideaal van vrije markt en onbegrensde globalisering

is een doodlopend pad. Daarvan zijn inmiddels hele volkstammen overtuigd. Hoe het dan wel moet weet geen mens. Ook Jan de Dood niet. Wel is hij uitgesproken optimistisch over de toekomst. Ondanks de grote en complexe problemen, de onrust en de tegenbewegingen. “Teder een merkt onbewust of bewust dat de wereld zoals wij deze kennen verandert en zal moeten veranderen. Daar zijn mensen bang voor, want alle zekerheden in het leven en veel van waarin ze geloven staat misschien wel op het punt omver gegooid te worden. Maar als we durven te kijken naar wat er gebeurt en dat ook durven te ondergaan, dan denk ik: ‘dat is mooi.’” Bang voor zwarte zwanen is hij dan ook allerminst. Die zetten de komende jaren veranderingen in gang die nodig zijn om de grote vraagstukken van deze tijd het hoofd te bieden en op een ander niveau

van weten en ontwikkeling terecht te komen. Bovendien is de mens een veerkrachtig wezen. De Dood: “We beginnen langzaam maar zeker te voelen en ervaren dat we de wereld en ons leven ook op een andere manier kunnen organiseren, zonder in te leveren op geluk. Dichter bij huis, samen met anderen, vanuit de basis van het bestaan.” Niks groots en meeslepends dus waarmee een mens eeuwige roem vergaart, maar gewoon samen met anderen kleine veranderingen realiseren om iets groots tot stand te brengen. Uit liefde voor de medemens, de samenleving en jezelf, aldus Jan de Dood. “Wel Liefde met een hoofdletter.” ←

Website
www.jandedood.nl/

Tips om te lezen, luisteren of te kijken

Vloeibare tijden, leven in een eeuw van onzekerheid

Auteur: Zygmunt Bauman

ISBN: 9789086872701 (€ 24,99)

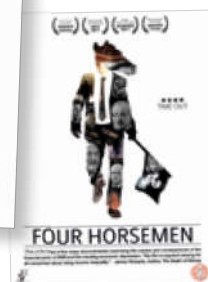
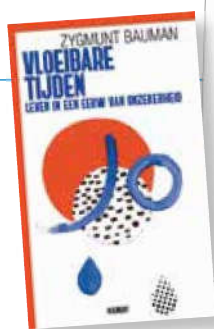
De zwarte zwaan, de impact van het hoogst onwaarschijnlijke

Auteur: Nassim Nicholas Taleb

ISBN: 9789057123672 (€ 17,50)

Podcast BNR over de globalisering

Veel mensen vragen zich af wat er is misgegaan in de wereld. Om die vraag te beantwoorden moet je eerst de bron van het probleem opzoeken. Waar gaat het heen met de globalisering?
www.bnr.nl/player/audio/10141500/10399693

The four horseman (IDFA)

Deze met archiefbeelden en verhelderende animaties geïllustreerde documentaire stelt het systeem als geheel ter discussie, zonder een oordeel te vellen over bankiers, politici en media. Met interviews met de 23 belangrijkste denkers ter wereld.

www.idfa.nl/nl/film/124c7ecb-f847-43f6-9953-008fb540ed1c/four-horsemen